

ВПЛИВ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ НА БЮДЖЕТИ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ (на прикладі бюджету м. Мукачєва)

Постановка проблеми. Фінансова криза часто трактується як розлад фінансової системи держави, зумовлений економічними і політичними чинниками. В Україні поява факторів фінансової та економічної кризи стала очевидною восени 2008 року після погіршення ряду економічних показників та повідомлень про фінансові проблеми ряду провідних комерційних банків країни. Кризові явища торкнулися також місцевих фінансів та системи організації бюджетного процесу. Очевидною була необхідність впровадження змін до Податкового та Бюджетного кодексів України для місцевих бюджетів, що забезпечило посилення державного контролю за проходженням коштів, істотно знизивши ймовірність нецільового використання бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В сучасній економічній літературі опубліковано результати досліджень багатьох вчених щодо глобальної фінансової кризи, яка вразила економіки країн світу та вплинула на бюджети органів місцевого самоврядування. До розкриття найважливіших і надзвичайно актуальних аспектів цієї теми долучилися такі відомі вітчизняні вчені-економісти як Деркач М.І. [1], Загорський В.С., Кириленко О.П., Сокровольська Н.Я. [2], Ярошевич Н.Б. [3] та інші. Проте, ряд питань, пов'язаних з формуванням моделей комплексного розвитку місцевих фінансів, що дозволять врахувати вплив наслідків фінансово-економічної кризи і визначити перспективи їх розвитку, потребують подальшого дослідження.

Завдання дослідження. Виконання завдань даного дослідження передбачає:

- вивчення наслідків впливу світової кризи на процес формування та виконання місцевих бюджетів України,
- аналіз заходів вжитих для покращення економічного розвитку регіонів,
- характеристику сучасного стану місцевих бюджетів в умовах після кризового розвитку;
- дослідженні методів регулювання надходжень бюджету;
- окреслення можливих перспектив розвитку місцевих бюджетів.

Виклад основного матеріалу. Сучасні умови розвитку та функціонування місцевих бюджетів викликають необхідність розробки ефективної системи управління, яка забезпечить досягнення максимально ефективних результатів їх діяльності. Завдання розробки такої системи першочергово ставиться перед урядом країни, який є найбільш зацікавленим у цьому учасником бюджетного процесу.

В Україні процес формування місцевих бюджетів регулюється Бюджетним кодексом України [4], законом України «Про місцеве самоврядування» [5], Податковим кодексом України [6] та законами України про Державний бюджет на відповідний рік.

Глобальна економічна криза 2008-2009 років, що істотно і негативно вплинула на економіку держави загалом, дала можливість виявити вади у системі виконання місцевих бюджетів України та створила необхідність перегляду існуючих нормативно-правових документів з метою їх доопрацювання.

В Указі Президента України «Про додаткові заходи Щодо подолання фінансової кризи в Україні», який було затверджено 7 листопада 2008 року [7], було викладено стратегію реагування уряду щодо впливу економічної кризи на місцеве врядування у 5 напрямках:

- реформування міжбюджетних відносин, зменшення обмежень на місцеву фінансову автономію;
- підвищення ефективності й посилення підзвітності використання бюджетних коштів;
- вдосконалення порядку надання соціальних пільг із забезпеченням адресності;
- запровадження інновацій у публічних послугах;
- посилення гнучкості і свободи місцевих рад.

Україна, так само як і інші європейські країни, вживала заходи для мінімізації та ліквідації негативних наслідків кризи, тому відновлювальні процеси можна було спостерігати вже на початку 2010 року. Найглибше падіння власних надходжень місцевих бюджетів проявилось внаслідок впливу кризи лише у 2009 році. Проте, кризові явища давали про себе знати ще на початку 2010 року. Існуючий дефіцит державного бюджету, обтяжений зовнішніми запозиченнями, обмежує можливості уряду надавати допомогу і трансферти.

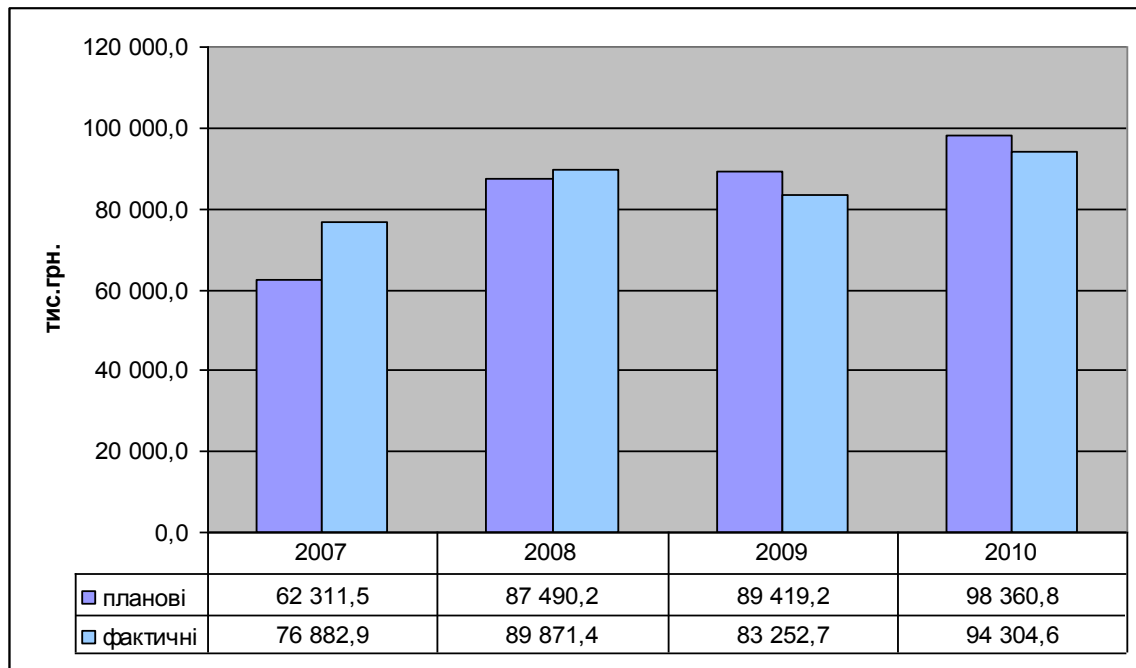
Місцеві бюджети опинилися на межі стагнації, коли обмеженість державних трансфертів доповнилася поступовим збільшенням соціальних виплат, у зв'язку із збільшенням кількості безробітних, і уповільненою динамікою росту власних надходжень, з причин сповільнення темпів господарської діяльності. Все це означало неспроможність місцевих органів влади через незабезпеченість фінансовими ресурсами задовольнити потреби громадян у принаймні наблизчі два-три роки [1, с. 62].

Таблиця 1

Аналіз рівня виконання податкових надходжень до місцевого бюджету м. Мукачева 2007-2010 років

Рік	планові, тис.грн.	фактичні, тис. грн.	виконання плану, тис. грн.	виконання плану, %	факт. темп росту	факт. темп приросту
2007	62 311,5	76 882,9	14 571,4	123,4		
2008	87 490,2	89 871,4	2 381,2	102,7	1,404	0,404
2009	89 419,2	83 252,7	- 6 166,5	93,1	1,022	0,022
2010	98 360,8	94 304,6	- 4 056,2	95,9	1,100	0,100

Негативний вплив фінансово-економічної кризи зазнав і місцевий бюджет м. Мукачево, особливо, наприкінці 2008 року, коли погіршилася динаміка надходжень податків і зборів до бюджету м. Мукачево, що відображають дані таблиці 1 та рисунку 1. Проте більшою мірою криза вплинула на значення цих показників у 2009 році коли рівень виконання надходжень становив лише 93,1 %, що на 9,6 % менше аналогічного показника попереднього року та на 30,3 % менше показника 2007 року.

Рис.1. Динаміка річних надходжень податків та зборів до бюджету м. Мукачєва у 2007 – 2010 роках.

В структурі джерел доходів місцевих бюджетів мали місце певні зміни, а саме: відбулося зниження податку з доходів фізичних осіб, який у загальному обсязі податків і зборів місцевого бюджету у середньому становить 71 %, а також податку на прибуток у показниках 2009 року, плати за реєстрацію підприємницької діяльності, плати за видачу ліцензії на роздрібну торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами, плати за торгові патенти на деякі види підприємницької діяльності.

Загалом, відновилося зростання обсягів платежів у I кварталі 2010 року, проте докризового темпу приросту не вдалося досягнути і протягом наступного року.

Найбільш дієвим методом регулювання надходжень місцевих бюджетів у 2010 році виступило збільшення офіційних трансфертів. Такі дії вважаються неефективними, так як отримані кошти направляються на покриття поточних видатків, тим самим швидко витрачаються і не використовуються ефективно. Збалансування місцевих бюджетів можна досягти за рахунок отримання міжнародних позик. В результаті чого відбувається зростання курсу іноземних валют, що призводить до збільшення Державного боргу України та зменшує можливості реабілітації фінансового сектору в після кризовий період.

Можна також додати, що аналіз показників обсягів офіційних трансфертів та коефіцієнтів їх співвідношення для бюджету м. Мукачєво за 2007–2010 роки, які наведені у таблиці 2, доводять неефективність існуючої системи міжбюджетних трансфертів, що особливо загострилося під час економічної кризи.

Таблиця 2

Обсяги доходів місцевого бюджету м. Мукачєво (без урахування трансфертних платежів), офіційні трансферти та коефіцієнти їх співвідношення за 2007 – 2010 роки

Рік	Доходи (без трансфертів), тис. грн	Офіційні трансферти, тис. грн	Співвідношення трансфертів і доходів
2007	78 636,5	63 455,7	0,81
2008	94 508,5	74 303,1	0,79
2009	86 330,9	89 887,2	1,04

2010	97 099,5	121 556,1	1,25
------	----------	-----------	------

Вищезазначені показники свідчать про незацікавленість місцевих органів влади в підвищення ефективності фіскальної політики на місцях і пошуку альтернативних шляхів наповнення місцевих бюджетів, та про відсутність активної позиції у формуванні місцевої дохідної бази, особливо, в пост кризовий період.

Сучасний етап соціально-економічного розвитку регіонів України характеризується структурними зрушеннями щодо реформ бюджетної системи, спрямованими на підвищення вагомості місцевого самоврядування.

Згідно змін, що внесені до Бюджетного та Податкового кодексів України, відбулося:

- чітке розмежування доходів місцевих бюджетів, що не враховуються при визначенні міжбюджетних трансферів за загальним та спеціальним фондами;
- доповнення структури бюджетів розвитку місцевих бюджетів;
- скорочення кількості місцевих податків та зборів;
- відсоткова зміна загальнодержавних податків та зборів, що враховуються при формуванні доходів місцевих бюджетів та інші.

Ці нововведення сприяли зміцненню дохідної бази бюджетів місцевого самоврядування, але істотно послабили фінансову спроможність місцевих бюджетів. У зв'язку з неодоленням відрахувань від надходжень певних податків і зборів сьогодні вони відчують гостру нестачу доходів, що не враховуються при визначенні трансфертів, частка яких у загальному обсязі доходів постійно зменшується. Їхні можливості є вкрай обмеженими, внаслідок чого підвищилася залежність місцевих органів влади щодо забезпечення фінансовими ресурсами, потрібних для здійснення повноважень, від рішень вищих органів влади [2, с.56].

В переліку заходів щодо мінімізації негативних наслідків впливу кризи на фінансовий ресурс органів місцевої влади, що надається їм для виконання повноважень, не останнє місце посідає вдосконалення нормативно-правових актів, спрямованих на поліпшення управління бюджетним процесом. Із набранням чинності новою редакцією Бюджетного кодексу України вирішено багато питань щодо формування й виконання місцевих бюджетів. Та незважаючи на виникнення нових ризиків, які супроводжують формування й освоєння фінансових ресурсів, розмір резервного фонду залишено на рівні 1% видатків загального фонду бюджету, не змінено також його призначення.

Висновки. Таким чином, можна відмітити, що місцеві бюджети постраждали від фінансово-економічної кризи 2008 – 2009 років з причин своєї непередбачуваності та нездатності мобільно реагувати на зміну ситуації на світових ринках.

Найбільш простим методом регулювання збалансування надходжень місцевих бюджетів виступило використання офіційних трансфертів. Проте, навіть вони не змогли повністю покрити існуючу потребу в коштах. З метою забезпечення виконання своїх повноважень, органи місцевого самоврядування намагалися необґрунтовано збільшувати прогностичні обсяги надходжень податків і зборів, що на практиці відобразилося у нездатності забезпечити бюджетні установи відповідним фінансуванням.

Проблеми, створені кризою, породжують необхідність вдосконалення розвитку бюджетної сфери, де основна увага повинна приділятися збільшенню ефективності використання бюджетних коштів, чого можна досягти шляхом застосування заходів оптимізації мережі бюджетних установ.

Досвід попередніх рецесій показує, що місцеві бюджети відчували їхні найгірші наслідки через два-три роки після загального економічного похвалення, оскільки уряди намагалися виправити власне фінансове становище, зменшуючи міжбюджетні трансферти. Цілком можливо, що органи місцевого самоврядування стикатимуться з цими

проблемами знов у 2012 та 2013 роках, що підтверджує необхідність подальших досліджень обраної тематики.

Аннотація

У статті розглянуто вплив фінансово-економічної кризи на розвиток місцевих бюджетів. Досліджено заходи вжиті урядом для мінімізації та ліквідації негативного впливу наслідків кризи. Проаналізовано сучасні тенденції покращення стану місцевих бюджетів. Розглянуто зміни нормативно-правової бази розроблені для збільшення фінансової стійкості бюджетного процесу. Окреслено можливі перспективи розвитку місцевих бюджетів.

Ключові слова: фінансова криза, місцевий бюджет, органи місцевого самоврядування, трансферти, коефіцієнт офіційних трансфертів, доходи.

Аннотация

В статье рассмотрено влияние финансово-экономического кризиса на развитие местных бюджетов. Исследованы мероприятия проделанные правительством для минимизации и ликвидации негативного влияния последствий кризиса. Проанализированы современные тенденции улучшения состояния местных бюджетов. Рассмотрены изменения нормативно-правовой базы разработанной для увеличения финансовой стойкости бюджетного процесса. Очерчены возможные перспективы развития местных бюджетов.

Ключевые слова: финансовый кризис, местный бюджет, органы местного самоуправления, трансферты, коэффициент официальных трансфертов, доходы.

Annotation

The article considers the influence of financial crisis on the development of local budgets. Activities undertaken by the Government to minimize the negative effects of the crisis are researched. The modern tendencies of improvement of the state of local budgets are analysed. The changes in the legislative base are considered to work out for the increase of financial firmness of budgetary process. The possible prospects of development of local budgets are outlined.

Keywords: financial crisis, local budget, local governments, transfers, coefficient of official transfers, profits.

Список використаних джерел:

1. Деркач М.І. Сучасна державна політика у сфері подолання статистичного й динамічного дисбалансів місцевих бюджетів //Фінанси України. – 2011 - №4. – ст. 55 - 64.
2. Сокровольська Н.Я. Основні проблеми та напрями вдосконалення обслуговування місцевих бюджетів за доходами / Н.Я.Сокровольська, О.В.Шевчук // Науковий вісник БДФА: зб. наук.-техн. праць. – 2008. - № 3. – ст. 53 – 59.
3. Ярошевич Н.Б. Шляхи збільшення дохідної бази місцевих бюджетів в Україні / Н.Б.Ярошевич, О.Я. Липа // Національний лісотехнічний університет України: зб. наук.-техн. праць. – 2010 - № 20/10. – ст. 273 – 277.
4. Бюджетний кодекс України // [Електронний ресурс]: ВВР України. – 2010. - № 50-51.- Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2542-14>.
5. Закон України «Про місцеве самоврядування» // [Електронний ресурс]: Мега-Нау. – Режим доступу: <http://zakon.nau.uu>.
6. Податковий Кодекс України // [Електронний ресурс]: Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.

7. Про додаткові заходи Щодо подолання фінансової кризи в Україні [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 7 листопада 2008 року №1046/2008. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.